

Л. Д. Сінькова,
доктар філалагічных навук,
Беларускі дзяржаўны
ўніверсітэт культуры і мастацтваў

ТЭМА РАДЗІМЫ Ў ЛІРЫЦЫ АЛЯКСАНДРА БЛОКА І УЛАДЗІМІРА ЖЫЛКІ

Уладзімір Жылка (1900–1933) істотна развіў і перайначыў традыцыю адлюстравання Радзімы, якая склалася ў беларускай паэзіі ў пачатку ХХ ст. Ён звярнуўся да паэтыкі еўрапейскага сімвалізму ў інтэрпрэтацыі А.Блока, і пераасэнсаваў гэтую тэму ў кантэксце ідэй Вечнай Жаноцкасці, а таксама рыцарскага слугавання ідэалу, пра што пісаў з малітоўным пафасам. Уплыў на беларускага паэта культу Прыгожай Дамы заўважыў У. Калеснік, які пісаў пра вершы Жылкі 1920-х гг.: «У Жылкавым сімвалічным вобразе Беларусі мы маем нечаканае спалучэнне трагедынай біяграфіі з выключнай красой, чараўнічасцю. Няцяжка прыкмеціць тут пэўную пераклічку са стылістыкай лірыкі Блока, з вершамі аб Прыгожай Даме. Жылка суадносіць патрыятычнае пачуццё з інтымным, вобраз каханай пры гэтым страчвае прыкметы цялеснасці і ператвараецца ў чыста духоўны, эстэтызаваны сімвал характа» [3, с. 219]. Прасочым блокаўскі дыскурс у тэкстах Жылкі.

Аднаму са сваіх твораў Жылка даслаў эпіграф: «**Все поют и поют вдалеке... А.Блок**». Так пачынаўся верш «**Нікне ў імгле старана...**» (1922): «*Нікне ў імгле старана... / Пільна сачу праз туман... / Нечая песня чутна, / Нечы зыбаецца стан... // Лёс даручыў палашу, / Моўчкі, даўно сцэрагу... / Песня трывожыць душу, / Слоў зразумець не магу...*» [2, с. 43].

Аднак той жа эпіграф мог бы папярэднічаць цэламу шэрагу тэкстаў Жылкі – «**Дарма, што значны раны**» (1922): «*Дарма, што значны раны, / Праз небагаты ўбор / І тужны, праз туманы / Відаць вачэй дакор, – // Яе аблічча светла, / Узорны – тканы нас, / І летуценні ветлы / Аб недалёкі час. < ... > Малюся Ёй, упарты, / Палону тайна рад: / – Хай, верны, буду варты / Тваіх жабрачых лат. // Дазволь з Табою разам / Спаткаць нядзельны час, / Каб новай песні сказам / Хваліці Твой абраз!*» [2, с. 45]; «**Над нядоляй Твайёй не заплачу**» (1924): «*Чым гусцей над Табой пацямнее, / Чым цяжэй будзе крыж Тваіх плеч, – / Тым запальней здымацца ўзмацнее / Мой кароткі караючы меч*» [2, с. 66].

Сапраўды, плыткія вобразы ў гэтых вершах пазначаюць амаль

няўлоўную мяжу паміж яўным і патойбочным, а таксама рэфлексію на гэтай мяжы. Тут пануе імгла, туман, гучыць чыясьці ледзь чутная песня, лунаюць мроі, прысутнічае маўклівы служка з яго патаемным палонам, доўжацца душэўная трывога, малітва... Гэтыя вобразы пазнаюцца як блокаўскія, нягледзячы на тое, што літаральных супадзенняў з тэкстам Блока тут няма. Ёсць сімвалісцкая паэтыка і своеасаблівы водгалас, дыялог Жылкі з Блокам, ёсць зададзеная Блокам мелодыка, а таксама псіхалагізм. Ключавым у гэтым дыскурсе з'яўляецца славуты верш Блока «*Вхожу я в темные храмы*» (1902): «*Вхожу я в темные храмы, / Совершаю бедный обряд. / Там жду я Прекрасной Дамы / В мерцаньи красных лампад...*» [1, с. 102].

Падкрэслім наступнае. Уваходзячы ў свет Блока, Жылка імкнуўся рэалізаваць у вытанчаным маўленні ўсё тыя ж нацыянальна-адраджэнцкія парыванні. Таму месца сімвалісцкай Вечнай Дзевы, Прыгожай Дамы ў беларускага паэта займае не менш «таямнічая» і «жаноцкая» Яна – Беларусь. Яе атрыбуты відавочныя: нацыянальны строй з тканым пасам, стыгмы, крыж плеч. Пры гэтым узнікае выразная **рыцарская тэма**: лірычны герой тут – і зачараваны паэт, і рыцар, які слугуе ідэалу. Абяцанне нястомна караць мячом Яе ворагаў, не пакідаць змагання, не здраджваць Ёй гучыць у большасці вершаў Жылкі. Падобнае слугаванне больш непасрэдна, чым у творчасці Блока, паядноўваецца з рыцарскім пачаткам.

У паэзіі Блока рыцарства магло выяўляцца куртуазным: такія «темный рыцарь» («Бледные сказанья», «Насмешница», 1907), «милый рыцарь» («Тени на стене», 1907) [1, с. 287–288, 290–291].

Рыцарства ў Жылкі найперш звязана з сярэднявечнай французскай паэзіяй ў традыцыйна-рамантычным ключы. Гэтую паэзію Жылка добра ведаў і любіў (са сваёй нявестай, Рымай Маневіч, ліставаўся па-французску). Да таго ж рыцарская тэма прысутнічае ў змесце гістарычнага беларускага герба з выявай вершніка «Пагоні». Вершнік для Жылкі – гэта найперш рыцар, які бароніць Айчыну як Жаноцкасць.

У лірыцы Жылкі асабліва вылучаюцца вершы, дзе рамантычны рыцарскі пачатак дамінуе, напрыклад «*Наши лёс – бы кат з рукой забойнай*» (1925) [2, с. 78–79]: «*Наши лёс – бы кат з рукой забойнай. / Бязлітасней рука каго? / Ды ўмее вой адзін спакойна, / Без распачы прыняць яго. // І ўмее вой цвёрдакаменна / Ўстаяць перад навалай злой / І, ўсё губляючы, нязменна / Данесці абавязак свой. // Губляць жа болей немагчыма / І зносіць болей немага: / Народ, Свабода і Радзіма, – / На ўсё прыйшла адна чарга. <... > // І покі*

сэрца поўна гневам, / І гнеў драпежнай крумкача, – / Вітаю бой ваяцкім спевам / І звонам вострага мяча <...>». Тут тэма двубою з лёсам, з гісторыяй гучыць з класічным для паэзіі нацыянальнага Адраджэння пафасам. Разам з гэтым фраза «Вітаю бой ваяцкім спевам / І звонам вострага мяча» выклікае ў памяці блокаўскія радкі 1907 г.: «Узнаю тебя, жизнь! Принимаю! / И приветствую звоном щита!» [1, с. 309]. Сімптаматычна, што гэтыя амаль ідэнтычныя (фармальна) выказванні з асаблівай яскравасцю падкрэсліваюць канцэпттуальную розніцу ў мастацкіх светах рускага і беларускага паэтаў. У адрозненне ад метафарычнага кантэксту Жылкі-рамантыка Блок апелюе да больш далёкіх алузій. Цыкл вершаў «*Заклятие огнём и мраком*», з якога ўзятыя працытаваныя вышэй блокаўскія радкі, прысвечаны Н.М.Волахавай, і ў кантэксце творчасці Блока мае сваё прачытанне. Мы вылучылі першы верш гэтага цыкла, першую і апошнюю яго строфы, – з безумоўнай тэмай двубою, што гучыць як своеасаблівы выклік жыццю. «О, весна без конца и без краю – / Без конца и без краю мечта! / Узнаю тебя, жизнь! Принимаю! / И приветствую звоном щита! <... > И смотрю, и вражду измеряю, / Ненавидя, кляня и любя: / За мученья, за гибель – я знаю – / Всё равно: принимаю тебя!» [1, с. 309–310].

Працяг рыцарскай тэмы знаходзім у наступных рамантычных радках Жылкі: «... Калі ж нараз ад лучнай раны / Звалюся, сходзячы крывёй, / І вораг, перамогай п'яны, / Накніць нягожа нада мной, – // Я і тады здалею гарда / Стрымаць гадзін апошніх золь, / Мая нянавісьць і пагарда / Не ўдасць, не здрадзіць люты боль» («*Наш лёс, бы кат з рукой забойнай*»). Магчыма, важнай крыніцай натхнення для Жылкі ў гэтым выпадку быў верш Блока «*Идут часы, и дни, и годы...*» (1910), наступныя яго радкі: «И вдруг (так памятно, знакомо!) / Отчётливо, издалека / Раздался голос: **Ессе homo!** / Меч выпал. Дрогнула рука...// И, перевязан шелком душным, / (Чтоб кровь не шла из черных жил), / Я был веселым и послушным, / Обезоруженный – служил. // Но час настал. Припоминая, / Я вспомнил: **Нет, я не слуга.** / Так падай, перевяжь цветная! Хлынь, кровь, и обагри снега!». У тэксце гэтага верша даследчык жыцця і творчасці Блока Уладзімір Арлоў адзначае адсылку да евангельскай легенды (зварот Понція Пілата да Хрыста – **Ессе homo, Се человек**), а таксама вылучае «відавочнае адлюстраванне эпизода музычнай драмы Р. Вагнера “Трыстан ды Ізольда”»: паміраючы Трыстан зрывае павязку з глыбокай раны [1, с. 720–721]. У вершы Жылкі рыцарства больш непасрэднае, яно не мае на ўвазе блокаўскай разгалінаванай культурнай семантыкі. У іншых творах Жылкі пра слугаванне Радзіме яшчэ больш

акцэнтаваны ваярскі запал героя, яго гатоўнасць распачаць бой ужо не містычны, а зусім канкрэтны; такія вершы «Покліч», «Меч», «Віхор», «Ляпей жабрачы лёс...», «Праметэй». Тут безумоўная адсылка да сваёй краіны, беларускай культуры вызначае гучанне сімвалічных вобразаў.

Рыцарскі пачатак прысутнічае таксама ў паэме Жылкі «*Уяўленне*» («Видение»), напісанай у 1922 г., – у ёй намаляваная «Беларусь на крыжах трох рэвалюцый». У адным фрагменце паэмы (раздзел XI) вылучаецца вобразнасць, арыентаваная на сімвалізм блокаўскага тыпу: «*Выходзяць дзяўчаты / Выгукваць вясну... / «Я славу вам, хаты, / На дзідзе вярну!» // Голас яе... / Бурай няе... / Я ж вачэй не ўзніму, багавіца. / Толькі ўзрушаны думкі чамусь. / О, як соладка сэрцу маліцца: / Беларусь, Беларусь, Беларусь!»* [2, с. 140–141]. Тут Радзіму-Жаноцкасць услаўляе не інак, але рыцар. Вобразнасць першай страфы звязаная з беларускім кантэкстам – з фальклорным звычаем гукаць вясну, з вобразам лірычнага героя, які абяцае вярнуць роднай зямлі страчаную славу. Далей жа патрыятычная тэма робіцца вельмі асабістай, псіхалагічнай: тут і голас нібы ніадкуль, што гучыць, як бура, і сцішанасць перад ідэалам,

і пачуццёвае ўзрушэнне, і экстатычная малітва.

Такім чынам, у шэрагу вершаў Жылкі заўважнае засваенне вопыту Блока-сімваліста – у адпаведнасці з жаданнем службыць Радзіме і паэзіі ў «Храме Хараства» [2, с. 155, 164].

---

1. *Блок, А.* Стихотворения / А. Блок ; вступ. ст., подгот. текста и примеч. В. Орлова. – Л.: Сов. писатель, 1955. – 638 с. – (Библиотека поэта. Большая серия, 2-е изд.).

2. *Жылка, У.* Выбраныя творы / У. Жылка ; укл., прадм. і камент. М. Скоблы. – Мінск : Беларус. кнігазбор, 1998. – 358 с.

3. *Калеснік, У.* Ветразі Адысея. Уладзімір Жылка і рамантычная традыцыя ў беларускай паэзіі / У. Калеснік. – Мінск : Мастац. літ., 1977. – 328 с.